

УДК: 327.51:355.02

Коломієць О. В.

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ «В ЕПОХУ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ»

У статті аналізується концепція національної безпеки Великобританії. На підставі аналізу розглянуто її характеристики та запропоновано класифікацію моделі нацбезпеки країни, а також оцінку її стратегії в якості можливої загрози національній безпеці України.

Ключові слова: національна безпека, концепція, стратегія, модель.

Коломієць О. В. Концепція національної безпеки Великобританії «в епоху неопределенности».

В статье анализируется концепция национальной безопасности Великобритании. На основе системного анализа рассмотрены её характеристики, предложена классификация модели национальной безопасности страны, а также оценка ее стратегии в качестве возможной угрозы национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: национальная безопасность, концепция, стратегия, модель.

Kolomiets O. V. Concept of national security of the Great Britain «in an age of uncertainty».

The concept of national security of the Great Britain is analyzed in article. On the basis of the system analysis its characteristics are considered, classification of the model of national safety of the country, and also the estimation of its strategy as possible threat of national security of Ukraine is offered.

Key words: national security, concept, strategy, model.

Актуальність проблематики дослідження. З усіх імперій минулого століття доля Великобританії найбільш драматична. Якщо Германія і Франція залишилися економічно незалежними, а зі створенням Євросоюзу мають шанс утворити новий антиамериканський блок, Італія залишилася при своїх інтересах в колоніях, доля Росії сумна, проте має шанс зайняти належне «місце під сонцем» у європейському співтоваристві, то Британія як імперія втратила все, що було накопичено століттями. Зазначені події суттєво відобразилися на всій системі національної безпеки Об'єднаного королівства.

Дослідженням у галузі національної безпеки провідних країн світу присвячені наукові праці відомих іноземних, українських та російських вчених, проте на даний час відсутні сталі уявлення щодо її об'єктів та можливих загроз останнім, майже відсутні системні наукові дослідження, моделювання складників системи національної безпеки та системи в цілому з метою подальшого аналізу та проведення наукової розвідки.

Ступінь розробленості теми. Проблеми національної безпеки Великобританії досліджують в наукових працях як світові вчені, національні та російські, так і представники політичної еліти країни Туманного Альбіону: Т. Блер, Н. Кіннок, Дж. Мейджор, Д. Херд, С. Бісхоп, Р. Вестер, Д. Гольдблатт, Д. Кеохен, Ел. Понд, Дж. Сорос, Дж. Стефан, О. Тоффлер, У. Хаттон, Д. Хелд, Д. Чатер, Н. Фергюссон, О. В. Возженіков, О. Г. Данільян, В. А. Ліпкан, О. В. Литвиненко, М. А. Ожеван, Г. Г. Почепцов та ін.

У статті аналітичне дослідження концепції національної безпеки Великобританії задля її системного аналізу та класифікації, а також оцінки останньої в якості можливої загрози національній безпеці України.

Зовнішньополітичний курс Великобританії після Другої світової війни був спрямований на пошуки свого місця в новій системі безпеки і набуття стійкого статусу в новому біполярному Ялтинсько-Потсдамському світоустрої, внаслідок чого прийняття протекції

США Великобританією було цілком природнім. Головним питанням післявоєнної концепції національної безпеки країни була не тільки зовнішня форма, але й конкретний зміст, визначення нових загроз, сфер національних інтересів тощо [1, с. 68; 2, с. 18].

Цивілізаційний вибір Британського уряду – питання полемічне, проте до теми статті має непряме відношення. Разом з тим, можна поставити питання про можливі переваги Британської імперії у разі використання у якості союзника «Комуністичної Московії».

Загалом світова колоніальна система після Другої світової війни ненадовго пережила Британську імперію, незважаючи на потуги політичної еліти «Туманного Альбіону» зберегти свою частку світового впливу шляхом своєрідної політичної «оренди» на користь Сполучених Штатів. Небезпека посилення оновленої Російської імперії, загроза поширення комунізму переважила століття невизнання колишньої Американської колонії [3, с. 103; 4, с. 5].

Американська експансія носила поступовий характер: угода про девальвацію фунта зруйнувала «стерлінгову зону», доктрина Г. Трумена витіснила Британію із Середнього Сходу, втрата Англією Суецького каналу під час Суецької кризи 1956 р., а з нею і вплив у всьому регіоні.

До початку 60-х рр. минулого століття підпорядкування Британської імперії Сполученими Штатами було завершено, перетворивши колишню потужну імперію на «авіаносець, що не тоне» для США у разі будь-якого європейського конфлікту. Внаслідок цього сучасна зовнішня політика та національна безпека Великобританії не сприймається поза американською політикою. Великобританія є однією з небагатьох європейських країн, що відкрито підтримує Сполучені Штати майже у всіх локальних конфліктах, бере участь у більшості воєнних операцій.

Проте такий стан речей політичну еліту країни цілком влаштовує, тому що преференції, отримані країною в умовах «Pan American», покривають витрати, пов'язані з ностальгією по колишньому статусу імперії [5, с. 5; 6, с. 233; 7, с. 376].

Основні положення діючої концепції національної безпеки представлені Кабінетом Міністрів Парламенту наприкінці 2010 р. у Стратегії національної безпеки Великобританії. В цілому зазначений правовий акт відображає погляди правлячої еліти держави на підходи до відбиття викликів і загроз нації в нових геополітичних умовах, визначає форми й способи адекватного застосування сил і засобів, алгоритм міжвідомчої взаємодії щодо всебічного забезпечення здійснюваних ними заходів [5, с. 7; 9, с. 143].

У документі сформульована політико-правова основа забезпечення національної безпеки, яка, за оцінками англійських аналітиків, є сукупністю взаємозалежних нормативних актів (концептуальних, ідеологічних, юридичних) і методичних документів, організаційно-технологічних і інших заходів, а також супутніх цим актам і заходам сил і засобів.

Реалізація закладених у стратегії національної безпеки планів повинна сприяти досягненню двох цілей:

- забезпечити безпеку Великобританії шляхом захисту населення, економіки, інфраструктури, території й способу життя від усіх ризиків, які можуть впливати безпосередньо;
- створити умови для підтримки стабільності у світі за допомогою зниження ймовірності ризиків, що зачіпають країну або її інтереси за кордоном, а також ефективного застосування інструментів впливу на процес формування безпечного глобального навколишнього середовища й завчасного усунення потенційних джерел загроз [5, с. 8; 10, р. 33].

Основні концептуальні положення стратегії національної безпеки Великобританії розроблені Радою національної безпеки держави, яка в своїх оцінках робить висновок про відсутність загрози нападу ззовні й одночасно про підвищення вразливості, викликаной великою відкритістю держави в світі. У першу чергу це зумовлюється причинно-наслідковими зв'язками світового розвитку, що почався по завершенню ери «холодної

війни», в умовах якого Великобританія зустрічається з більшою кількістю зовнішніх і внутрішніх загроз більш складної природи.

Рада, ґрунтуючись на адаптованих положеннях, прийняла набір рішень з комплексних завдань національної безпеки й сформулювала шляхи їх досягнення, реалізація яких на наступні п'ять років буде здійснюватися з урахуванням їх важливості шляхом розміщення пріоритетів у розподілі ресурсів і розвитку потенціалу держави. При цьому в основу покладена перманентна здатність забезпечення адекватної реакції на основні виклики за допомогою збереження ключових антитерористичних можливостей в усіх напрямках. Передбачається збільшити ефективність програми забезпечення кібербезпеки, зосередити міжвідомчі зусилля в умовах стихійних лих, об'єднати й інтегрувати можливості дипломатії, а також силових відомств для запобігання міжнародних військових конфліктів.

До зовнішніх загроз національної безпеки політична еліта Великобританії відносить: міжнародний тероризм у всіх його проявах; кібератаки; виробництво зброї масового ураження (ядерного, хімічного, біологічного) і засобів його доставки; техногенні катастрофи і надзвичайні ситуації; природні катаклізми і стихійні лиха різного характеру.

У перелік внутрішніх загроз включені: розміщення й ступінь напруженості відносин основних політичних сил; спрямованість і характер діяльності націоналістичних і сепаратистських угруповань; політичний і релігійний екстремізм; криміналізація суспільних відносин.

До них також можуть відноситися стан справ у галузі науки, економіки, соціальної сфери, енергетики, зміни кліматичних умов, що відбуваються, глобалізація міграційних процесів, урбанізація і низка інших факторів [8, с. 35; 9, с. 143; 10, р. 27].

Готовність держави адекватно протидіяти нетрадиційним викликам і загрозам передбачається забезпечити за допомогою всеосяжного моніторингу, спрямованого на визначення й запобігання загрозам на етапі їх виникнення й недопущення їх практичної реалізації, а також на попередження конфліктів і створення локального потенціалу для вирішення всього спектру потенційних завдань.

Основи напрямку забезпечення достатньої ефективності даного положення передбачають використання широкого спектру силових інструментів і інші підходи, що дозволяють гарантувати забезпечення гнучкості по адаптації до мінливої структури майбутніх загроз, розширити сфери взаємозалежності Великобританії із союзниками і партнерами в галузі залучення колективних ресурсів за допомогою координації й інтеграції військового, дипломатичного і розвідувального потенціалів. Крім того, взаємодія із ключовими партнерами зажадає більшої сумісності в сфері використання військового потенціалу, технологій і програм із врахуванням потенційно більшої кількості спеціалізацій, а також здійснення політики захисту промисловості й технологій, що передбачає забезпечення незалежності їх дій відносно збройних сил, включаючи збільшення обсягів закупівель і видатків на експорт [5, с. 8; 9, с. 142; 10, р. 35].

Одним з основних способів вважається комплексний підхід до оцінки викликів як на урядовому, так і на міжнародному рівні з наступним визначенням причин їх виникнення на ранній стадії. Важлива роль приділяється департаменту міжнародного розвитку, який покликано сприяти виконанню програм зі скорочення бідності й зниження нестійкості економіки слаборозвинених країн, що в кінцевому результаті допоможе їм спільно уникнути кризи або дозволити конфліктну ситуацію.

У якості однієї з ефективних форм дій розглядається поглиблення процесу подальшого вдосконалювання міжнародної системи контролю в питаннях зберігання хімічних, біологічних, радіологічних і ядерних запасів, боротьби з поширенням матеріалів, що розщеплюються, і недопущення їх використання терористичними організаціями.

У Стратегії національної безпеки Рада Великобританії акцентує увагу на необхідності обліку географічного фактору, що припускає завчасне розміщення національних військових контингентів за межами своєї території. Разом з тим підкреслюється, що острівне

розташування держави дозволяє йому займати важливе місце в політичній і економічній структурі міжнародних відносин, що повинне максимально використовуватися і реалізовуватися в утримуванні та реальних кроках внутрішньої і зовнішньої політики [7, с. 125; 8, с. 54; 9, с. 144; 10, с. 25].

Британське керівництво вважає, що в критичних ситуаціях практичне виконання концептуальних положень стратегії національної безпеки, а також розробку механізму прийняття рішень і алгоритму дій необхідно здійснювати на рівні Ради національної безпеки за участю головних міністрів, командування збройних сил і керівництва спеціальних служб, що дозволить зробити інфраструктуру інститутів державної влади максимально гнучкою і дієздатною в умовах кризи. Крім того, передбачуване планування повинне здійснюватися з урахуванням результатів діяльності дипломатичних представництв і розвідувальних служб, покликаних забезпечити керівництво країни необхідною інформацією для прийняття адекватних рішень щодо недопущення реалізації загроз.

У галузі забезпечення національної безпеки особливе місце займають питання розширення сфер взаємодії між урядом, приватним сектором і громадськістю з метою об'єднання зусиль з протидії й нейтралізації наслідків можливих викликів і загроз, що буде сприяти швидкому заповненню втрат і оперативному відновленню працездатності інфраструктури держави. Обов'язковим вважається поглиблення співробітництва між військовими і цивільними службами в питаннях стабілізації обстановки в «гарячих точках», в основу чого повинен бути покладений досвід, отриманий у Боснії, Косово, Сьєрра-Леоне, Іраку і Афганістані.

Керівництво Великобританії розглядає ефективність стратегії національної безпеки в прямій залежності від стану економічної безпеки держави, що впливає на форми й способи, масштаби й утримування заходів антитерористичної і антикризової протидії, а також на рівень науково-технічного прогресу, що визначає якість і кількість озброєнь у національних силових структурах [7, с. 255; 8, с. 103; 9, с. 146; 10, с. 27].

Рада нацбезпеки країни робить висновок, що для досягнення цілей, сформульованих у стратегії, обов'язковою умовою є демонстрація військової сили держави при активній участі в діяльності міжнародних євроатлантичних інститутів. У зв'язку з цим важливими вважаються положення, що торкаються майбутнього національних Збройних Сил, збалансованих підходів до фінансування оборонного комплексу, що забезпечує реалізацію планів їх розвитку, озброєння і підготовки для ведення бойових дій в сучасних умовах. При цьому пріоритет віддається підтримці особливих відносин зі Сполученими Штатами Америки, активній участі у військово-політичній діяльності НАТО і Євросоюзу, а також постійній присутності в Раді Безпеки ООН. Особлива увага приділяється необхідності зміцнення експедиційних можливостей збройних сил, що дозволить ефективно діяти на заморських територіях самостійно або в операціях коаліційних угруповань і разом із союзниками забезпечити стратегічну присутність у кризових районах у будь-якому місці світу [7, с. 345; 8, с. 124; 9, с. 145; 10, с. 28].

Отже, в цілому, заходи в рамках концептуальних положень стратегії національної безпеки дозволяють британському керівництву з урахуванням завдань у сфері військового будівництва і довгострокового планування визначити основні вектори розвитку національних збройних сил до 2020 р., що забезпечить ефективність їх дій в рамках усього діапазону можливих операцій щодо захисту ключових інтересів країни в усьому світі.

Проведений аналіз концептуальних положень стратегії національної безпеки Великобританії розкриває зміст і спрямованість зовнішньополітичного курсу і внутрішньої політики держави зі збереження і зміцнення домінуючих позицій на світовій арені. Здійснено типологізацію потенційних викликів, вироблені підходи, оптимізовані сили і засоби для їхньої нейтралізації або ліквідації, сформульовані принципи консолідації зусиль щодо протидії тероризму, захисту коаліційних інтересів із залученням багатонаціональних угруповань, а також політичних, економічних та інших невоєнних інструментів впливу щодо

стабілізації обстановки. Подальший розвиток отримала теорія визначення характеру потенційних загроз та їх можливого впливу на безпеку країни, а для їхньої нейтралізації – концепція залучення силових методів поряд з політичними [5, с. 9; 8, с. 150; 9, с. 146].

В цілому прагнення і спрямованість концептуальних положень стратегії національної безпеки Великобританії повністю узгоджуються із зовнішньополітичним курсом США, НАТО і націлені на збереження домінуючих позицій держави на євроатлантичному просторі й за її межами.

Висновки. У результаті аналізу концепції національної безпеки Великобританії можна констатувати наступне:

- описану модель національної безпеки Великобританії можливо охарактеризувати як англосаксонську модель або модель «світового панування»;
- Великобританія об'єктивно не генеруватиме для України системної і довгочасної загрози, оскільки на даний час національна держава за своїм економічним, військовим, науково-технічним та іншим потенціалом не представляє істотної загрози національним інтересам Великобританії.

Разом з тим, існує реальна загроза зміни статусу «держави-партнера» на «державу-загрозу» для національної безпеки Великобританії у разі вступу України до будь-яких військово-політико-економічних союзів та організацій на чолі з Російською Федерацією.

Список використаних джерел і літератури

1. Фергюссон Н. Империя. Становление и упадок британского мирового порядка и уроки для глобальной власти / Найал Фергюссон // Космополис. – 2003. – № 3. – С. 66–79.
2. Тоффлер О. Проблема власти на пороге XXI века / О. Тоффлер // Свободная мысль. – 1992. – № 2. – С. 16–22.
3. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Джордж Сорос ; [пер. с англ.]. – М. : ИНРФА–М, 1999. – 262 с.
4. Блер Т. Формуючи ключову роль Великобританії у світі / Тоні Блер // Економічний часопис. – № 1. – 2000. – С. 3–7.
5. Литвинов Ю. Стратегия национальной безопасности Великобритании / Юрий Литвинов // Зарубежное военное обозрение. – № 4 – 2011. – С. 3–10.
6. Хаттон У. Мир в котором мы живем / Уилл Хаттон ; [пер. с англ., под ред. В. Л. Иноземцева]. – М. : Ладомир, 2004. – 503 с.
7. Глобальные трансформации: Политика, экономика и культура / Хелд Д., Гольдблатт Д., Макгрю Э., Перратон Дж.; [пер. с англ. В. В. Сапова и др.]. – М. : Праксис, 2004. – 575 с.
8. Шемгунова А. В. Политические отношения Великобритании и США на рубеже XX–XXI вв.: дис. ... канд. ист. наук : 07.00.15 / Шемгунова Анастасия Николаевна. – С-Пб., 2006. – 155 с.
9. Романова О. В. Великобритания в процессе формирования «военно-политического измерения» ЕС в постбиполярном мире / О. В. Романова // Вісник ОНУ. – № 7. – Т. 15. – 2010. – С. 141–146.
10. A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy. – The National Archives, Kew, London, 2010. – 37 p.